

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Eskelinen, Teppo

Title: Paneelin kokoaminen : tapaus vaihtoehtotaloudet

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Humanistinen ammattikorkeakoulu 2021

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Eskelinen, T. (2021). Paneelin kokoaminen : tapaus vaihtoehtotaloudet. In M. Kylmäkoski, & P. Rainò (Eds.), *Delfoilla tulevaisuuteen* (pp. 53-56). Humanistinen ammattikorkeakoulu. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Julkaisuja, 120. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2021/03/delfoilla-tulevaisuuteen-humak-2021.pdf>

Paneelin kokoaminen: tapaus vaihtoehtotaloudet

Teppo Eskelinen

Kuvaan tässä artikkelissa E-Delfoi-paneelin kokoamista yhden konkreettisen tutkimusprosessin kokemusten näkökulmasta. Tutkimuksessa analysoitiin vaihtoehtoisten talousjärjestelmien tulevaisuuden kehitysskenaarioita. Pohdin alla haasteita, joita tutkimuksessa liittyi panelistien paikantamiseen, tähän liittyvään relevantin asiantuntijuuden määrittelyyn sekä panelistien rekrytoimiseen.

Taustaa

Toteutimme kollegoideni kanssa tutkimushankkeen, jossa tutkimme itseorganisoituvia vaihtoehtoisia talousjärjestelmiä (ks. esim. Eskelinen, Hirvilammi & Venäläinen 2020). Ilmiö on uusi ja tunnistettava: naapurustojen vaihtopiirit, aikapankit ja yhteisomistusjärjestelyt ovat kasvattaneet huomattavasti suosiotaan kuluneen vuosikymmenen aikana, taustanaan yleistynyt halu ”tehdä taloutta itse” ja etsiä eettisempiä kuluttamisen tapoja.

Ilmiö on myös alituttu, ja siihen liittyi paljon kysymyksiä. Mikä on vaihtoehtotalouksien suhde virallisiin valtiollisiin hallintajärjestelmiin? Voivatko vaihtoehtotaloudet sisältää tulevaisuuden talousjärjestelmän idun ja mallin, vai pysyvätkö ne jatkossakin marginaalisina? Tai ovatko ne lopulta ohimeneviksi osoittautuvia muoti-ilmiöitä? Miten ne voivat kasvaa ja onko se edes tarkoitus: miltä näyttäisi 10 000 hengen aikapankki? Miten uudet teknologiat ja digitaaliset alustat vaikuttavat organisoitumisen mahdollisuuksiin ja haasteisiin?

Monet ylläolevista kysymyksistä ovat sellaisia, ettei niihin voi suoraan empiirisesti vastata. Tulevaisuudentutkimuksellinen ote tuntui sopivalta täydennykseltä tutkimukseen. Metodiksi valikoitui Delfoi-menetelmä, jonka varaan lähdin rakentamaan yhtä osatutkimusta. Tutustuin menetelmään Humakin opiskelijoiden ja Metodixin oppimistehtävässä, jossa olin tilaajana. Tämän jälkeen osallistuin myös Metodixin työpajoihin. Monet tutkimuksen vaiheet osoittautuivat harjaantumista vaativiksi. Erityiseksi haasteeksi osoittautui paneelin kokoaminen.

Asiantuntijuuden tunnistaminen

Kuka ylipäänsä on tällaisen aiheen asiantuntija? Millainen on hyvä ”kattaus” panelisteja, kun halutaan monipuolista asiantuntijuutta ja erilaisia näkökulmia? Ennen kaikkea oli tarpeen määritellä, minkälainen asiantuntijuus tai kokemus on tutkimuksen kannalta relevanttia.

Valintaan on hyvä suhtautua ennakkoluulottomasti. Delfoi-menetelmällä luodetaan tyypillisesti uutta ja vielä osittain jäsentymätöntä ilmiötä, jolloin asiantuntijuutta tulisi katsoa vakiintuneita kategorioita laajemmin. Tulevaisuuden tutkimuksessa tulee nähdä myös asiantuntijuuden tulevaisuuteen. Vaihtoehtotalouksien tapauksessa vaikkapa nykyinen yhteisöjen kehittämisen asiantuntija voikin olla tulevaisuuden talouden asiantuntija, kun taloudessa korostuvat entistä enemmän vuorovaikutus ja luottamus. Toisaalta yhdenkään panelistin mukanaolon ei tulisi tuntua keinotekoiselta.

Nämä varaukset mielessäni ryhdyin haarukoimaan asiantuntijoita. Olennaisiksi kategorioiksi valikoituivat a) aikapankkien, vaihtoyhteisöjen, paikallisraha-keuhkojen ja jakamistalouden kehittäjät; b) verottajan, valtion ja kuntien viranomaisten ja politiikan (relevantit) edustajat; c) tutkijat ja d) yhteisöjen kehittämisen asiantuntijat ja yleisesti yhteisöllisyysaktiivit.

A-kategorian sisällä pyrin kattavuuteen niin, että pienet ja suuret, tyyleiltään erilaiset, erilaisilla alueilla toimivat sekä vaihtelevasti onnistuneet hankkeet olisivat edustettuina. C-kategorian relevantteiksi aloiksi haarukoituivat vapaaehtoisuus ja kansalaistoiminta, kriittinen taloushistoria, heterodoksinen taloustiede, tulevaisuudentutkimus ja sosiaalipolitiikka. Relevantiksi alaksi määrittyi varsinainen vaihtoehtoisten talousjärjestelmien tutkimus.

Henkilöiden paikantaminen

Alojen ja asiantuntijuuksien identifioimisen jälkeen tuli vielä pohtia panelisteja henkilötasolla. Tällöin oli paitsi löydettävä yllä mainittuja kategorioita edustavia henkilöitä, myös arvioitava potentiaalisten panelistien kykyä pohtia laajoja näkökulmia.

Jouduin pohtimaan vakavasti kysymystä panelistien mahdollisista intresseistä ja asenteista. Panelistin suhtautuminen aiheeseen vaikuttaa vähintään alitajuisesti hänen vastauksiinsa. Kun kyse on uudesta ilmiöstä, johon liittyy maailman muuttamisen eetosta, asian parissa aktiivisesti toimivat ihmiset saattavat nähdä ilmiön tulevaisuuden värityneen optimistisesti. Delfoi-menetelmää onkin kritisoitu siitä, että panelistien intressit voivat vinouttaa heidän arvioitaan (Sackman 1975). Toisaalta vaihtoehtotalouksien tapauksessa aktiivit ja puuhamiehet käytännössä tuntevat ilmiön parhaiten, siinä missä viileämpi ulkopuolinen tarkkailija voi olla ymmärtämätön keskeisistä asiaan vaikuttavista haasteista ja dynamiikoista.

Oli siis tarpeen varmistaa, että vastaajien joukko ei suhtaudu aiheeseen yksioikoisen positiivisesti ja että on löydettävä jonkinlainen tasapaino ”sisäpuolisten” ja muiden välillä. Toki aiemmin mainitut kategoriat auttoivat tässä tasapainottelussa, mutta asiaa ei sopinut unohtaa henkilötasollekaan mentäessä.

Panelistien valinnassa oli pohdittava myös sitä mahdollisuutta, että panelisteja ei olisi ylipäänsä löydettävissä tarpeeksi. Kymmenen hengen paneeli ei vielä oikein toimi tarkoituksenmukaisella tavalla. Tämä on tyypillinen pienen maan ongelma; olisi kovin toisenlaista tehdä tutkimusta esimerkiksi englantia puhuvalla kielialueella. Lisäksi tulisi välttää koko paneelin painottumista kaikkein ilmeisimpiin henkilöihin, ettei muiden osallistujien henkilöllisyys olisi panelisteille näkyvää.

Konkreettisesti paikansin näiden analyysien ja pohdintojen perusteella 18 henkilöä kutsuttaviksi paneeliin. Osan pystyin itse arvioimaan rooliin hyvin sopiviksi, osan identifiointi vaati selvittelyä. Asiaa helpotti se, että monenlaiset asiantuntijat ovat hyvin verkossa löydettävissä.

Pohdintaa panelistien rekrytoinnista

Ei riitä, että sopivat panelistit onnistuu paikantamaan – heidät pitää myös houkutellessa mukaan. Vastaan tulee jälleen yllä mainittu sisä- ja ulkopuolisuuden rajanveto: innostuneet aktivistit voivat olla halukkaampia osallistumaan. Siksi voi syntyä kiusausta tai käytännön painetta kallistaa paneelin painopistettä aktiivien suuntaan, vaikka tiedostaisikin asiaan liittyvän arviointien vinouman vaaran.

Omassa tutkimuksessani asiaa hyvin tuntevia mutta mahdollisesti näkökulmiltaan värityneitä vaihtoehtotalouksien kehittäjiä oli suhteellisen helppoa houkutellessa mukaan. Vaikeampaa oli etsiä hyvässä ja pahassa ulkopuolisempia ääniä. Keskeinen ja vaikeimmin rekrytoitava ryhmä oli virallisen sääntelyn edustajien ryhmä. Tutkimusaiheen kannalta oli täysin keskeistä, miten virkamiehistö ja valtiovalta näkevät keskeiset kehityskulut. Paneeliin osallistamisen kannalta kyse oli haastavasta ryhmästä.

Myös asiantuntijuuden laajentamisen hankaluus tuli vastaan panelisteja rekrytoidessa. Vaikka paneelin kokoajalla olisi visio panelistin asiantuntemuksesta, panelisti itse ei välttämättä näe asiaa samalla tavalla. Muutama panelisti oli vakuutettava asiantuntijuudestaan, tai vähintäänkin prosessin luonteesta: kysymyksiin ei tarvitse eikä tyypillisesti voikaan olla eksakteja vastauksia.

Virkamiehet saattavat kokea kommentointimahdollisuutensa rajallisiksi, pysyen mieluiten konservatiivisessa virkamiesroolissa ja ”virkansa puitteissa” vapaan ja estottoman tulevaisuuden visioinnin sijaan. Tutkijat taas saattavat ajatella, että heidän kompetensinsa rajoittuu tiukasti määriteltyihin tutkimusaiheisiin ja ovat siksi haluttomia kommentoimaan asioita näiden aiheiden ulkopuolella. Tämä pätee hyvin yleisesti tutkijoiden suhtautumisessa mediaan, ja Delfoi-paneeliin saatetaan suhtautua samalla tavalla.

Panelisteille viestiminen

Kun olin testannut väitteitä ja paneeli oli teknisesti valmis, ryhdyin viestimään panelisteille. Otin heihin yhteyttä muutamassa erässä, ennen kaikkea sähköpostilla. Suunnittelin sähköpostia huolellisesti: sen täytyy olla tarpeeksi informatiivinen prosessin olemuksen ja tarvittavan ajankäytön suhteen ja samaan aikaan osallistumaan kannustava. Sähköpostien ongelma tänä päivänä on, että niitä lähetetään valtavasti, ja ne voivat jäädä vastaamatta. Jouduin kuitenkin laittamaan kohteliaan muistutusviestin vain muutamassa tapauksessa.

Pyytäminen oli vähän kiusallistakin. Panelistejahan tulee pyytää käyttämään aikaansa ilman korvausta. Kuitenkin suhtautuminen oli lähtökohtaisesti myönteistä, itse asiassa myönteisempää kuin oletin: vain kaksi panelistia kieltäytyi. Myöhemmässä vaiheessa, kun osa panelisteista oli jo vastannut (mutta vastaus- ja kommentointiaikaa oli vielä jäljellä), täydensin paneelia vielä kolmella vastaajalla. Yhteensä panelisteja oli siis lopulta 19.

Lähetin yksityiskohtaiset ohjeet panelisteille suostumuksen jälkeen. Korostin sekä ensimmäisessä yhteydenotossa että paneelin ohjeissa reflektiota ja reflektointiin osallistumista. Delfoi-prosessin luonteen kommunikoinen oli tärkeää: ei riitä, että panelistin saa houkuteltua mukaan, häntä oli kannustettava vapaaseen ja visioivaan arviointiin ja kommentointiin. Paneelinhan tulisi olla kollektiivisen ja kommunikatiivisen arvioinnin muoto, ei kyselylomakkeen tulosten yhteenveto. Toisaalta refleksiivisyyden voi toivoa tekevän osallistumisen motivoivaksi: erityisesti vaihtoehtotalouksien toimijat pystyivät ennakoitiprosessin avulla hahmottamaan toiminnan mahdollista tilaa.

Lopuksi

Delfoi-menetelmässä on tunnetut hyötynsä ja rajoituksensa. Se voi tuottaa hyvinkin mielenkiintoista tietoa tai kaatua epäonnisiin valintoihin. Omassa tutkimuksessani paneelin kokoaminen oli keskeinen haaste ja toisaalta mielenkiintoinen pohdinnan paikka. Olenaisia kysymyksiä olivat asiantuntijuuden määrittely, oikeanlaisten henkilöiden paikantaminen, paneelin tasapainoisuudesta huolehtiminen, sekä paneelistien konkreettinen rekrytointi. Panelistijoukon koostumus ja erityisesti tasapainoisuus eivät olleet itsestään selvyyskysymyksiä. Paneeli lopulta onnistui nähdäkseni hyvin, ja tuotti mielenkiintoista materiaalia skenaarioiden pohjaksi. Tutkimuksen tulokset on julkaistu Futura-lehdessä (Eskelinen 2019).